
Međunarodni odnosi

Izvorni znanstveni članak
327(510:497.5)

Kineska vanjska politika i hrvatsko-kineski odnosi

OZREN BAKOVIĆ *

Sažetak

Autor analizira novije razdoblje kineske vanjske politike na koje su veliki utjecaj imala dva događaja: tienanmenški incident i pad Berlinskog zida. Kina se svijetu počela otvarati početkom 80-ih godina usvajanjem politike reformi i otvaranja prema svijetu. Vanjskopolitičko otvaranje pratile su i gospodarske reforme na unutarnjem planu. Tienanmenško oružano gušenje demokratskog pokreta ostavilo je posljedice na unutarnje reforme, ali istovremeno i na vanjskopolitičku orijentaciju Kine kroz prevladavanje izolacionističkih tendencija. Autor razmatra i pitanje odnosa kineske vanjske politike prema SFRJ i državama sljednicama. Posebno mjesto zauzima analiza mjesta i uloge Republike Hrvatske u kineskoj vanjskoj politici. Autor zaključuje kako postoje vrlo dobri uvjeti za proširivanje suradnje Republike Hrvatske i NR Kine.

Uvod

Za razumijevanje današnje kineske vanjske politike posebno mjesto imaju njezina izvorišta, politika *reformi i otvaranja prema svijetu*, koja je usvojena na već legendarnom III. plenumu CK KPK u prosincu 1978. godine, i koja je personificirana u ličnosti tadašnjega nepovredivog kineskog lidera Deng Xiaopinga. U izlaženju NR Kine iz svekolike izolacije tijekom "velike kulturne revolucije" (1966.–1976.), posebno mjesto pripalo je SFR Jugoslaviji, dakle državi prednici Republike Hrvatske. Stoga je posebno važno prikazati kineska stajališta prema krizi u bivšoj SFRJ, pogotovo u kontekstu priznanja novonastalih država. Novije razdoblje kineske vanjske politike može se podijeliti u dva dijela, a razdjelnicu predstavljaju dva važna događaja: tienanmenški incident i pad Berlinskog zida. Stoga je i ovaj rad podijeljen u dva dijela: u prvomu se objašnjavaju osnovna obilježja kineske vanjske politike od osnutka Narodne Republike te tzv. *nezavisna vanjska politika* osamdesetih godina, formulirana na XII. kongresu KPK 1982. godine kao vanjskopolitički izraz politike *reformi i otvaranja prema svijetu*; u drugom se dijelu obrađuju modifikacije *nezavisne vanjske politike* sukladno promjenama međunarodnih prilika u poslijehladnoratovskom razdoblju. Na temelju analize kineskih vanjskopolitičkih trendova, u zaključnim će se razmatranjima iznijeti viđenje hr-

* Ozren Baković, Ministarstvo vanjskih poslova Republike Hrvatske.

vatsko-kineskih odnosa. Potrebno je na koncu istaknuti kako ocjene autora u ovom radu, do kojih je dolazio tijekom petnaest godina promatranja i proučavanja kineskih prilika, od čega posljednje četiri godine i u svojstvu djelatnika Hrvatskog veleposlanstva u Pekingu, istovremeno ne predstavljaju i službena hrvatska stajališta.

Posljedice tiananmenškog incidenta na vanjskopolitički položaj

Jedinstvenost komunističke partije, ostvarena 1978. godine na programu modernizacije kroz reforme i otvaranje prema svijetu, sredinom osamdesetih godina počela se ozbiljno dovoditi u pitanje. Radikalne gospodarske reforme zahtijevale su i odgovarajuće promjene u političkoj nadgradnji, a upravo se oko tog pitanja partija podijelila na liberalni i konzervativni tabor. Deng Xiaoping je svojim nepovredivim autoritetom uspijevao pomirivati sukobljena stajališta s tim da bi, ponekad taktički ustupivši pred zahtjevima konzervativne struje, uvijek uspijevao zadržati generalnu liniju gospodarskih reformi, otvorenih vrata i za postupne političke promjene. Kad su studenti u proljeće 1989. godine izašli na ulice tražeći demokratske reforme, strah ostarjelog lidera od društvenog kaosa prevagnuo je te je nakon početne podrške tadašnjem liberalnom vodstvu, na čelu s partijskim tajnikom Zhao Ziyangom, Deng ipak odobrio zahtjev konzervativne frakcije za oružanim gušenjem demokratskog pokreta. Brutalnu akciju kineske vojske treba ponajprije razumjeti u kontekstu međupartijskog obračuna, gdje je takav postupak trebao poslužiti kao upozorenje svim liberalnijim kadrovima da se neće dovoliti realno prijeteći rascjep u partiji. Instaliranjem Jinag Zemina, tadašnjeg partijskog sekretara Šangaja i nepovezanog s donošenjem odluke o vojnoj akciji, na položaj generalnog tajnika KPK, Deng Xiaoping je još jednom ostavio otvorena vrata za nastavak provođenja svojih izvornih političkih opredjeljenja, makar je isprva konzervativni udar bio toliko žestok da su reforme potpuno bile zamrznute, a izolacionističke tendencije prevladavajuće. Reakcije međunarodne zajednice nisu izostale.

Japan, SAD i druge zapadne države, uključujući svih 12 država tadašnje EC, odmah uvode sankcije koje su se u prvom redu odnosile na prekid vojne suradnje i zabranu izvoza u Kinu visokih tehnologija koje bi mogle biti upotrijebljene u vojne svrhe, prekidaju se kontakti na visokoj političkoj razini, a suspendiraju se i tzv. *soft loans*. Sve kritike kinesko rukovodstvo je ksenofobično doživljavalo kao miješanje u unutrašnje stvari te kao otvorenu ili prikrivenu namjeru zapadnih država da sruše kinesku komunističku vlast. Za potrebe unutarpartijskog obračuna oživljena je histerična propagandna retorika koja je svojom rigidnošću podsjetila na vremena radikalnog ljevičarenja iz razdoblja "velike kulturne revolucije". Ali, već nakon samo nekoliko mjeseci moglo se uočiti kako je realni prostor vanjske politike bio prepušten pragmatičnim pokušajima povratka na međunarodnu scenu, u čemu je vrlo zapaženu ulogu odigrao iskusni diplomat od karijere i tadašnji ministar vanjskih poslova, Qian Qichen. Treba se ovdje prisjetiti kako Sovjetski Savez, s kojim je Kina potpuno normalizirala državne i partijske veze tijekom posjeta Gorbačova Pekingu u svibnju mjesecu, neposredno prije vojne intervencije na Trgu nebeskog mira, nije osudio kinesku vladu, čime su ostavljena otvorena vrata za nastavak bilateralnih kontakata na najvišoj razini. Usprkos činjenici što se u novom, izrazito ideološki obojenom unutarnjem ozračju interno kritiziralo Gorbačova kao glavnog krivca za propast komunizma, tadašnji premijer Li Peng posjetio je Mos-

kvu u travnju 1990. godine i tom je prigodom potpisan sporazum o demilitarizaciji granice, sa smanjenjem trupa na razinu koja odgovara “dobrim susjedskim odnosima”.¹ Kad su ubrzo uslijedili vojni kontakti i prve ponude za prodaju ruskih vojnih zrakoplova, odaslana je učinkovita poruka SAD-u kako postoje i alternativni izvori za opskrbljivanje visokim vojnim tehnologijama.²

Uz očekivano nemiješanje u unutarnje stvari Kine država Trećeg svijeta, i većina socijalističkih država, izuzev “mekših” režima u Poljskoj, Mađarskoj i Jugoslaviji, pokazala je razumijevanje za način na koji su kineske vlasti reagirale u gušenju prodemokratskog pokreta. Podrška i odgovarajuća ideološka bliskost, iskazana npr. tijekom posjeta Rumunjskoj člana Stalnog komiteta Politbiroa CK KPK, Qiao Shija u listopadu 1989. godine, rušenjem Berlinskog zida i padom istočnoeuropskih socijalističkih režima, pokazuje se vrlo brzo bespredmetnom. Na promjene u istočnoeuropskim državama kineske vlasti, međutim, reagiraju pragmatično, što se može vidjeti i na navedenom primjeru Rumunjske, gdje se uz brze čestitke novom rukovodstvu ističe kako “Kina poštuje izbor rumunjskog naroda i želi nastaviti održavati i razvijati prijateljske odnose na temelju pet načela miroljubive koegzistencije”.³ To je bila vanjskopolitička formula koja je primijenjena i kod drugih država bivšega socijalističkog bloka. I dok je Kina svojom politikom reformi i otvaranja prema svijetu osamdesetih godina mnogim socijalističkim državama, odnosno reformistički orijentiranim frakcijama njihovih komunističkih partija, služila kao uzor, tako je, čini se, nasilnim gušenjem prodemokratskih demonstracija u lipnju 1989. godine poslužila kao negativan primjer reagiranja u sličnim situacijama, što je djelomično utjecalo i na mirno silaženje s vlasti socijalističkih režima u tim državama.

Kao što smo već spomenuli, tijekom 1990. godine Kina se svojom vrlo pragmatičnom vanjskom politikom postupno počela vraćati na međunarodnu scenu. Prešutnom suradnjom sa SAD-om tijekom krize i rata u Zaljevu, Kina se uspjela nametnuti kao konstruktivni i stabilizirajući član međunarodne zajednice u poslijehladnoratovskom svijetu.⁴ Kina je najprije u Vijeću sigurnosti UN glasala za uvođenje sankcija prema Iraku, da bi se u studenom 1990. godine suzdržala i tako omogućila vojnu intervenciju u siječnju 1991. godine. Za svoju kooperativnost Kina je nagrađena skidanjem sankcija na susrete na visokoj razini od strane EU, a Japan je u prosincu 1990. godine obnovio financijsku podršku ukidanjem suspenzije na kredite. Čak je i predsjednik SAD Georg Bush u studenom u Washingtonu primio ministra vanjskih poslova Qian Qichena, a trgovinski status najpovlaštenije nacije američki je Kongres produžio i 1991. i 1992. godine.⁵

Povoljan razvoj događaja na vanjskopolitičkom planu očigledno je uvjerio kineskog lidera Deng Xiaopinga da još jednom u svojoj karijeri snažno potakne brže gospodarske

¹ Tow T. William, “China and International Strategic System”, u knjizi *Chinese Foreign Policy: Theory and Practice*, ur. Thomas W. Robinson/David Schabaugh; Oxford University Press, 1994., str. 143.

² Tow, T. William, *ibidem*, str. 143.

³ Stranica kineskog MVP o bilateralnim odnosima po regijama – <http://www:fmprc.gov.cn>

⁴ Tow, T. William, *ibidem*, str. 140.

⁵ Tow, T. William, *ibidem*, str. 140.

reforme. Deng je u siječnju 1992. godine za posjeta južnoj provinciji Guandong i Specijalnoj gospodarskoj zoni Shenzhen naredio da se nastavi još snažnije s reformama, a postoji mišljenje da je to morao učiniti izvan Pekinga gdje su središnje partijske organe, kao i središnje medije, kontrolirali konzervativni partijski kadrovi.⁶ Teoretska podloga novoj fazi reformi bila je Dengova teza da tržište nije isključivo element kapitalističkoga gospodarskog modela te da su sve metode koje unapređuju proizvodne snage, nacionalno i individualno bogatstvo – tzv. *tri koristi* – od sada dozvoljene. Time je otvoren put razdoblju kreativnog eksperimentiranja s kapitalističkim metodama u gospodarstvu, posljedica kojeg je bio gospodarski rast bez presedana u novijoj kineskoj povijesti, sa stopama rasta bruto-nacionalnog dohotka od blizu 13 posto do 1995. godine. Posljedično je rastao i međunarodni ugled Kine, a gospodarski interesi su pridonosili normaliziranju ostalih odnosa, u čemu su prednjačile zapadnoeuropske države, na čelu s Njemačkom.

Odnosi prema državama nastalim na području bivše SFRJ

Na temelju razgovora s kineskim diplomatima u Pekingu i Beogradu potkraj osamdesetih godina bilo je potpuno jasno da Kina s nezadovoljstvom prati rast srpskog nacionalizma na čelu s Miloševićevim režimom u Srbiji. Taj je politički projekt, zbog vlastitih unutarnjopolitičkih prilika u tom trenutku, Kini bio neprihvatljiv. U prvom redu ideološki, jer se radi o vremenu poslije “tienanmenškog pokolja”, kad u Kini dominira najortodoksnija komunistička retorika, koja u to vrijeme nacionalizam doživljava kao opasan konkurentni ideološki obrazac, sposoban rascijepati Kinu i samu ugroženu od separatističkih tendencija na Tibetu i u muslimanskom Xingjiangu. U tom kontekstu se ni cijepanje neke države ne može podržavati. Međutim, sukladno vrhunskom načelu kineske vanjske politike o nemiješanju u unutarnje stvari drugih država, ali i sukladno novom kooperativnom pristupu na međunarodnoj sceni, što je demonstrirano u slučaju Iraka, Kina se u krizi u bivšoj SFRJ držala vrlo povučeno. Stav kineske diplomacije bio je da se krizom u prvom redu trebaju baviti države Europe, a kriza je na neki način pridonosila fokusiranju pažnje i energije međunarodne zajednice na udaljeno mjesto, objektivno smanjujući posttienanmenški pritisak na samu Kinu. Na toj suzdržanoj liniji bila su i kineska stajališta prigodom odlučivanja u Vijeću sigurnosti UN, a kad je situacija na terenu bila potpuno jasna, NR Kina je 27. travnja 1992. godine priznala samostalnost Slovenije i Hrvatske te je 22. svibnja u UN glasovala za rezoluciju o primitku obiju država u članstvo svjetske organizacije. S Hrvatskom su diplomatski odnosi uspostavljeni 13. svibnja 1992. godine tijekom posjeta Zagrebu ondašnjeg zamjenika ministra vanjskih poslova, Dai Bingua.

U Hrvatskoj je u tom početnom razdoblju percepcija Kine bila prilično negativna, kako u medijima tako i u stajalištima mnogih državnih službenika. Smatralo se da Kina kao komunistička država ne može imati razumijevanja za demokratske promjene, a upravo na temelju takve ideološke opredijeljenosti predmnijevala se i odgovarajuća bliskost s režimom u Srbiji i Crnoj Gori. Usprkos takvoj atmosferi, kineska pragmatična

⁶ Van Kemenade, Willim, *China, Hong Kong, Taiwan, Inc. – The Dynamics of a New Empire*, New York 1997., str. 14.

diplomacija vrlo je brzo uspostavila most prema Hrvatskoj, i to isprva iz svoga veleposlanstva u Beogradu. Tim je kanalom dogovoren neslužbeni posjet ondašnjeg ministra vanjskih poslova (Z. Šeparovića) Peking u ožujku 1992. godine na poziv Kineskog narodnog instituta za vanjske poslove, ustanove koja upravo u ovakvim prigodama posreduje interese kineske vlade. U isto vrijeme u Zagrebu boravi izaslanstvo Komerijalnog biroa Kineskog veleposlanstva iz Beograda, koje u organizaciji Hrvatske gospodarske komore posjećuje četiri najuspješnije hrvatske tvrtke na kineskom tržištu (INA, Astra, Ingra i "Nikola Tesla"). Tom prigodom je kineskoj strani ponuđen novi koncept gospodarske suradnje na način da se definitivno napuste barter aranžmani i okrene uobičajenim tržišnim trgovačkim odnosima, s naglaskom na zajednička ulaganja i konsignacijska skladišta, u prvo vrijeme u Hrvatskoj, a kad hrvatska poduzeća, tada već u tranziciji, ojačaju, i u Kini. Na tom tragu već u srpnju u Zagreb stiže prvo izaslanstvo kineskog Ministarstva za vanjsku trgovinu i gospodarsku suradnju (engl. skraćenica: MOFTEC), koje donosi nacрте međudržavnih sporazuma o trgovinskoj suradnji i zaštiti uzajamnih ulaganja. Ekonomska diplomacija se nastavlja uzvratnim posjetom hrvatskog ministra trgovine i turizma (B. Mikša) NR Kini u listopadu 1992. godine kad se potpisuje Sporazum o trgovinskoj suradnji. Ovaj posjet je, međutim, imao puno važniju političku važnost, jer je hrvatsko izaslanstvo, u kojem je bio i tadašnji zamjenik ministra vanjskih poslova (M. Žužul), napokon dobilo potpuni uvid u kineska stajališta te je Peking napustilo s kvalitetnijim razumijevanjem kineske uloge, ne samo u našoj regiji već i u svijetu. No, da bi hrvatsko-kineski odnosi bili potpuno stabilizirani i jasni, bilo je potrebno organizirati posjet predsjednika Tuđmana Kini, čemu je kineska diplomacija, dobro razumijevajući ključnu ulogu Predsjednika u formiranju hrvatske vanjske politike, odmah ubrzano pristupila, pa je državni posjet i realiziran u svibnju 1993. godine. Predsjednik Tuđman je prvi predsjednik jedne od država sljednica SFRJ koji je posjetio NR Kinu. Odnose je dodatno učvrstio posjet kineskog ministra vanjskih poslova Qian Qichena Hrvatskoj (i Sloveniji) u rujnu iste godine i kad je Qian Qichen na konferenciji za tisak u Zagrebu izjavio da Kina podržava teritorijalnu cijelovitost Hrvatske u njezinim međunarodno priznatim (*avnojevskim*) granicama.

Osnovno je vanjskopolitičko stajalište NR Kine prema državama sljednicama SFRJ bilo – uravnotežen odnos prema svima. Taj balansirani pristup posebno se njegovao kod Hrvatske i Jugoslavije kao dviju najvažnijih država u regiji, što su kineski diplomati često isticali, tumačeći kako dobri odnosi Kine s jednom državom ni na koji način neće negativno utjecati na dobre odnose s drugom. Iako prešutno priznajući *status quo* glede državnopravnog položaja Jugoslavije nakon osamostaljenja Hrvatske i Slovenije, NR Kina, prema službenom tumačenju, formalno pravno započinje odnose sa SR Jugoslavijom nakon njezina konstituiranja 27. travnja 1992. godine izjavom od 30. travnja da je "spremna razvijati odnose prijateljstva i suradnje sa SRJ na temelju pet načela miroljubive koegzistencije".⁷ U to početno vrijeme nezadovoljstvo Kine politikom Slobodana Miloševića manifestiralo se diplomatskim ignoriranjem njegovih želja da posjeti Peking, pa je najviši jugoslavenski predstavnik koji prvi, i to radno, posjećuje Peking bio premijer Milan Panić u rujnu 1992. godine. Da odnosi nisu baš najprisniji, govori i činjenica da SRJ u Peking, od odlaska posljednjeg veleposlanika SFRJ na dužnost ministra vanjskih poslova u Panićevoj vladi 1992. godine pa do kraja 1995. godine,

⁷ Službeni dokument kineskog MVP o bilateralnim odnosima Kine i SRJ na web <http://www.fmprc.gov.cn>

predstavlja otpravnik poslova. Zaoštavanje kinesko-američkih odnosa oko Tajvana zbog neformalnog posjeta tajvanskog predsjednika Lee Deng-huija SAD-u u ljeto 1995. godine, mijenja i odnos Kine prema SRJ, jer Kina u takvim situacijama u pravilu daje podršku svima koji se na bilo koji način opiru politici SAD. Novo ozračje nekooperativnosti sa SAD na međunarodnoj sceni potvrđuju i visoki posjeti iz SRJ te je tako u prosincu 1995. godine NR Kinu posjetio tadašnji predsjednik SRJ Lilić, a otvoren je i put za Miloševićev posjet u studenom 1997. godine, također u svojstvu predsjednika SRJ.

Što se tiče ostalih država nastalih na području bivše SFRJ, slovensko-kineski odnosi su stabilni, makar ne i pretjerano bliski, a slovenski predsjednik Milan Kučan posjetio je NR Kinu u listopadu 1996. godine. Kina se nije žurila uspostaviti diplomatske odnose s BIH i Makedonijom, očigledno čekajući da se prilike na terenu razjasne. S BIH su odnosi uspostavljeni tek 1996. godine, a jedan od razloga bila je i neizainteresiranost Izetbegovićeve vlade koja nije olako mogla prijeći preko kineske podrške SRJ. S Makedonijom su odnosi uspostavljeni 1995. godine, a makedonski predsjednik Kiro Gligorov posjetio je NR Kinu 1998. godine. Zbog uspostave diplomatskih odnosa između Makedonije i Tajvana, Kina je 9. veljače 1999. godine prekinula diplomatske odnose s Makedonijom.

Tajvan i ljudska prava

Bitan razlog zašto je NR Kina vrlo brzo uspostavljala odnose s državama nastalim nakon raspada Jugoslavije i Sovjetskog Saveza bio je – spriječiti da to učini Tajvan. Sukladno načelu “jedne Kine”, države koje priznaju Tajvan ne mogu imati diplomatske odnose s NR Kinom. Tajvan trenutno ima diplomatske veze sa 28 država, a u pridobivanju naklonosti nerijetko se služi ponudama izdašne financijske pomoći, tako da se među saveznicima uglavnom nalaze siromašne države Srednje Amerike, Afrike i Oceanije. U Europi, osim Vatikana, diplomatske odnose Tajvan ima samo s Makedonijom, a treba se prisjetiti kako je u jednom kraćem razdoblju Tajvan priznavala i Litvanija. Nakon osamostaljenja, Litvanija je uspostavila diplomatske odnose s NR Kinom u rujnu 1991. godine, da bi već u siječnju potpisala sporazum o uspostavi konzularnih odnosa s Tajvanom, na što je Kina reagirala prekidom diplomatskih odnosa. Kako je u sljedećem razdoblju, zbog nepoznavanja specifičnih lokalnih prilika (tajvanske vlasti su u prošlosti zabranjivale kontakte sa socijalističkim državama), tajvanska financijska pomoć izostala, Litvanija je 1994. godine ponovno uspostavila diplomatske odnose s NR Kinom. Današnja situacija s Makedonijom znatno je drukčija, jer se radi o drukčijem geostrateškom okruženju (susjedstvo Kosova), a Tajvan je, nakon desetak godina stanovitih gospodarskih i drugih kontakata, puno bolje upoznat s gospodarskim i političkim prilikama u tranzicijskim zemljama. Stoga poznavatelji prilika procjenjuju da bi makedonko-tajvanske veze mogle biti trajnije prirode.

Ne ulazeći ovdje u detalje sukoba između NR Kine i Tajvana, povijesno obje strane drže da je Tajvan samo jedna kineska provincija, s tim da komunisti na vlasti u NR Kini pod ujedinjenjem razumiju proširenje svoje vlasti i nad Tajvanom, mirnim putem, ili u određenim slučajevima i silom, dok nacionalisti (*Kuomintang*) na Tajvanu smatraju da je prava vlada predratne Republike Kine privremeno stacionirana na Tajvanu te da će

prije ili kasnije preuzeti svoje mjesto na cijelom teritoriju ujedinjene Kine.⁸ Relevantno je također istaknuti da je na Tajvanu Kuomintang, na čelu s Chiang Kai-shekom, od 1949. godine provodio vojnu diktaturu, te da su demokratske promjene započele tek u drugoj polovici osamdesetih godina. Demokratske prilike na Tajvanu izmijenile su i ideje o ujedinjenju pa se sve više osjeća želja za osamostaljenjem, što potpuno otvoreno zagovara glavna opozicijska stranka (DPP). Danas tajvanski lideri ističu da će se ujedinjenje moći ostvariti tek kada i NR Kina postane demokratska država i njezini lideri, kao i tajvanski, budu imali demokratsku legitimaciju.

Kineski odnos prema nekoj državi zavisi od odnosa te države prema Tajvanu. Dok se politički odnosi ne toleriraju, NR Kina nema ništa protiv gospodarskih veza Tajvana s drugim državama. Međutim, tajvansko pitanje vrlo je osjetljivo upravo zbog svoga potencijalno remetilačkog učinka, posebno na kinesko-američke odnose, a onda posljedično i na cijelu kinesku vanjsku politiku. Paradigmatičan je tako primjer tajvanske krize 1995. i 1996. godine. Nastojeći probiti tajvansku diplomatsku izolaciju, predsjednik Lee Teng-hui je u lipnju 1995. godine neslužbeno posjetio američko Sveučilište Cornell, na kojem je 1968. godine doktorirao. Izdavanje vize tajvanskom predsjedniku za tu, u medijima vrlo iscrpno popraćenu prigodu bio je dovoljan razlog da Peking započne žestoku propagandnu kampanju protiv samog Leea, optužujući i dodatno SAD za razbijanje Kine. Kako su se bližili prvi demokratski izbori za predsjednika Tajvana u ožujku 1996. godine, propagandna kampanja je ubrzo prerasla u jasnu prijetnju vojnom silom. Prve vježbe kineske Narodnooslobodilačke vojske s kratkometnim balističkim raketama održane su u vodama oko Tajvana već potkraj srpnja 1995. godine, da bi se obnovile tijekom veljače i početkom ožujka 1996. godine, neposredno prije samih predsjedničkih izbora. Američka reakcija bila je vrlo jasna i u ožujku je donesena odluka da se pošalju dva nosača aviona u vode oko Tajvana. Poruka SAD da će štiti Tajvan te negativan utjecaj kineskih vojnih prijetnji doveli su do vrlo uvjerljive pobjede Lee Teng-huija na predsjedničkim izborima, a on je, prema tadašnjoj vlastitoj izjavi, postao prvi demokratski izabran kineski lider u pet tisućljetnoj povijesti nacije. Oštra američka reakcija je, međutim, zaustavila trend pogoršavanja kinesko-američkih odnosa te su se oni, dosegnuvši gotovo samo dno, od tada počeli postupno poboljšavati. Postoji i mišljenje da je vojnim prijetnjama kineska vojska i kinesko rukovodstvo htjelo ispitati kakva bi bila američka reakcija u slučaju eventualnog vojnog napada na otok, a čini se da snažan američki odgovor nije bio u potpunosti očekivan.

Ubojita propaganda protiv SAD i protiv “separatističkih snaga” oko tajvanskog predsjednika naišla je na relativno široko razumijevanje običnih kineskih građana pa je postalo očigledno da nacionalizam sve više postaje ozbiljna alternativa dosadašnjoj komunističkoj ideologiji. Neuspjeh prodemokratskog pokreta i veliko razočarenje koje je uslijedilo, diskreditacija komunističke ideologije i upitnost na njoj ustrojenog legitimiteta partije na vlasti, gospodarske prilike koje su se nakon ponovnoga brzog rasta početkom devedesetih godina postupno počele pogoršavati, suočavanje s negativnim efektima gospodarskih reformi poput nezaposlenosti, stvorili su u narodu dovoljan na-
boj za rast nacionalističke osjetljivosti. Istovremeno je na primjeru tajvanske krize i kinesko rukovodstvo shvatilo da se tim fenomenom može korisno manipulirati. Jugosla-

⁸ Von Kemenade, Willim, *ibidem*, str. 104.

vija je još jednom Kini mogla poslužiti kao zanimljiv model kako se ista nomenklatura može zadržati na vlasti samo mijenjajući idološku legitimaciju, dakako uz odgovarajuću primjenu neophodne represije.

Ljudska prava, kao i pitanje nacionalnog suvereniteta i teritorijalnog integriteta, imaju na kinesku vanjsku politiku važan utjecaj. No, dok s problemom Tajvana nema kompromisa, glede ljudskih prava se određeni ustupci ipak mogu ostvariti. Kineske pak vlasti nikada nisu pokazivale pretjerano razumijevanje za neistomišljenike. Tako je i Deng Xiaoping, preuzevši kontrolu nad partijom potkraj 1978. godine, odmah naredio gušenje demokratskog pokreta poznatog pod imenom “Zid demokracije”, prema zidu u zapadnom Pekingu gdje su tijekom 1978. i početkom 1979. godine vješani članci posvećeni kritici negativnih društvenih kretanja. Najpoznatiji kritičar iz tog vremena bio je Wei Jingsheng koji se u svojim političkim radovima zalagao za uvođenje tzv. *pete modernizacije*, pod čime se željelo poručiti da Dengov program razvoja o “četiri modernizacije” (modernizacija sela, grada, vojske i znanosti), bez demokracije, tj. *pete modernizacije*, neće uspjeti. Iako je Deng Xiaoping koristio demokratski pokret tijekom obračuna s radikalno-lijevom partijskom frakcijom, zaostalom iz vremena kulturne revolucije, Wei Jingsheng je na kraju za svoje stavove bio osuđen na kaznu od 15 godina zatvora koju je gotovo u cijelosti izdržao.

Tijekom osamdesetih godina problem ljudskih prava često se pojavljivao u odnosima Kine sa zapadnim državama. Postojalo je, međutim, stanovito pozitivno ozračje gdje bi Zapad Kinu, željnu zapadnog kapitala i tehnologija, aktivnim pristupom mogao navesti na neke ustupke, računajući uvijek na razumijevanje liberalnog dijela komunističke partije, koji je u to vrijeme bio dominantan. Političko “trgovanje” s ljudskim pravima nastavilo se i nakon tienanmenškog pokolja 1989. godine, a najpoznatiji je primjer bijeg poznatog astrofizičara i jednoga od idejnih začetnika studentskog demokratskog pokreta, Fanga Lizhija, u Američko veleposlanstvo u Pekingu gdje je proboravio gotovo godinu dana. Fang je pušten u okviru šireg dogovora kojim američki Kongres zauzvrat, između ostalog, neće ukinuti kineski trgovinski status najpovlaštenije nacije. Kako se radi o kongresnoj odluci svake godine te kako su pitanja ljudskih prava u to vrijeme vrlo snažno opterećivala kinesko-američke odnose, Bill Clinton je, postavši predsjednik SAD, 1994. godine uspio odvojiti kongresnu raspravu o ljudskim pravima od rasprave o produženju trgovinskih povlastica.

Kineski službeni stavovi o ljudskim pravima ukratko se svode na priznanje da je koncept ljudskih prava univerzalan pa odatle proizlazi uopće i mogućnost dijaloga s drugim državama. Međutim, vrijednosni sadržaj toga pojma razlikuje se od države do države i zavisi od stvarnih okolnosti u svakoj pojedinoj državi. Odatle se onda inzistira da se ljudska prava u Kini poštuju, ali ta prava su shvaćena samo kao prava na samo-održanje, odnosno prehranu, zaklon i odjeću, u čemu NR Kina, od svoga osnutka, a pogotovo od početka provođenja politike *reformi i otvaranja prema svijetu*, bilježi vrlo dobre rezultate. Koncept ljudskih prava, kao i političkih, Kina smatra da je, u kontekstu kinesko-zapadnih odnosa, dizajniran da sruši komunističke vlasti, a u slučaju nacionalnih prava manjina (npr. Tibet), da razbije teritorijalnu cjelovitost zemlje.

Razdoblje nakon “Tienanmena” karakterizira aktivna kritika zapadnih država kršenja ljudskih prava u okviru Komisije UN za ljudska prava, koja ima plenarne sjednice svake godine u ožujku u Ženevi. Sponzorirane od zapadnih država od 1990. godine, re-

zolutije nikada ne bi bile izglasane, jer bi Kina uvijek osigurala podršku zemalja Trećeg svijeta, Rusije i određenog broja država bivšeg socijalističkog bloka. Kineski stav je u to vrijeme bio da se o ljudskim pravima nikako ne bi smjelo raspravljati na međunarodnoj multilateralnoj razini, što je za predodžbu Kine u svijetu bilo izuzetno štetno, već se ta pitanja trebaju rješavati bilateralnim dijalogom. Na tom terenu, smatralo se, Kina može uvijek isticati veličinu svoga tržišta kao protumamac napadima zbog ljudskih prava. Pokazalo se da potencijal dinamičnoga kineskog tržišta sredinom devedestih godina stvarno predstavlja važan element u formiranju politike zapadnih vlada prema Kini, a u otvaranju posebnog dijaloga o ljudskim pravima prednjačile su velike europske države, na čelu s Njemačkom. A kad su se nakon "tajvanske krize" 1996. godine poboljšali i kinesko-američki odnosi, rezolucija osude ljudskih prava u Kini 1999. godine u Ženevi prvi put nakon osam godina nije ni predložena. Kineska vlada je prethodno potpisala pri UN Konvenciju o gospodarskim, društvenim i kulturnim pravima 1997. godine te Konvenciju o građanskim i političkim pravima 1998. godine, ali one će stupiti na snagu tek ratifikacijom u Kineskom nacionalnom kongresu; kad će to biti, još nije izvjesno. Praksa na području ljudskih prava se, međutim, suštinski ne mijenja, što potvrđuju nedavne zabrane rada i oštro kažnjavanje članova sekte *Falun Gong*, nastavljanje zabrane djelovanja katoličkih vjernika izvan službene patriotske katoličke udruge koja ne priznaje autoritet pape, zaoštavanje prilika na Tibetu nakon bijega tibetanskog vjerskog lidera Karmapa lame, itd.

Pitanja Tajvana i ljudskih prava nisu dosad opterećivala hrvatsko-kineske odnose. Od uspostave diplomatskih odnosa Hrvatska je uvijek poštivala načelo "jedne Kine", a kako je nastojanje za teritorijalnom cjelovitošću i Kine (Tajvan) i Hrvatske (Podunavlje) zauzimalo vrlo važno mjesto u odnosnim vanjskopolitičkim strategijama sredinom devedesetih godina, uzajamno razumijevanje nije izostalo. Izloženost Hrvatske napadima zbog kršenja ljudskih prava nakon vojnopolicijske akcije "Oluja" 1995. godine, dodatno je pridonijelo približavanju dviju vlada. Polazeći od sličnosti u poimanju suvereniteta, kao i određenog razumijevanja glede ljudskih prava, nije izostala ni dobra suradnja u UN, a kineska vlada je 1997. godine kao *amici curie* u predmetu pred Međunarodnim sudom za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije glede *sub poene duces tecum* (pozivanje pred sud pod prijetnjom sankcije aktualnog državnog dužnosnika ili zahtjev državi za predaju dokumenata) podržala stajališta Hrvatske. Polazeći od navedenih elemenata, te uzimajući u obzir u to vrijeme prevladavajući kineski vanjskopolitički trend uspostavljanja razne vrste "*partnerstva za 21. stoljeće*", ne samo s velikim silama (SAD, Rusija, EU) već i s drugim manje važnim državama, predlagali smo kao aktivni princip dugoročnijeg hrvatskog vanjskopolitičkog djelovanja prema Kini politiku "*pouzdanog partnerstva*". Dostignuti stupanj uzajamnog razumijevanja (neulaženja u političke kontakte s Tajvanom i stanovitog prešutnog izbjegavanja otvaranja problema ljudskih prava), Hrvatska bi trebala iskoristiti de se Kini predstavi kao pouzdani partner s kojim će se moći zajednički raditi na ostvarenju uzajamnih interesa, bilo kroz suradnju u Ujedinjenim narodima i drugim međunarodnim organizacijama, bilo u gospodarstvu gdje postoje najveći obostrani potencijali za razvitak veza. I dodatno, politika "*pouzdanog partnerstva*" trebala je, u kontekstu kineskih odnosa prema državama u regiji, dodatno istaknuti da je Hrvatska stabilan i stalan partner, za razliku od SRJ gdje je element stabilnosti, usprkos trenutačno bliskim kinesko-jugoslavenskim odnosima, srednjoročno vrlo upitan. U to vrijeme (potkraj 1996. godine) naš je prijed-

log prošao nezapaženo, a umjesto toga počelo se na najvišoj razini označavati uzajamne odnose između dviju država kao odnose prijateljstva. Na taj je način, čini nam se, prihvaćen nešto prisniji stav koji je, međutim, bio lišen konkretnog sadržaja, ili točnije, izostala je jasna određenost u kojem bi se smjeru hrvatsko-kineski odnosi u budućnosti trebali razvijati. Možda je to na neki način bio i odraz realnih potencijala za suradnju, što je uskoro počela potvrđivati i sve manja trgovinska suradnja. Posljednjih godina hrvatski izvoz se sveo na oko četiri milijuna US dolara, dok je uvoz kineskih roba, i to uglavnom jeftinih roba široke potrošnje, istovremeno porastao na oko 70 milijuna US dolara. Doduše, treba priznati da je takav trend dominantan i u trgovinskim odnosima između Kine i drugih tranzicijskih država istočne Europe.

Odnosi strateškog partnerstva i multipolarnost svjetskog poretka

Na temelju kinesko-sovjetskih odnosa, normaliziranih tijekom susreta Deng Xiaopinga i Mihaila Gorbačova u Pekingu 1989. godine, uspješno se nakon raspada SSSR-a razvilo kinesko-rusko partnerstvo, koje je kasnije poslužilo kineskoj vanjskoj politici kao najprikladniji model uređenja strateških odnosa s drugim najvažnijim silama svijeta u cilju stvaranja multipolarne strukture međunarodnih odnosa.

Deng Xiaoping i najviši kineski lideri nisu u početku imali dobro mišljenje o Borisu Jeljcinu, interno ga okrivljujući za raspad Sovjetskog Saveza, no novi posthladnoratovski međunarodni odnosi i kineska izoliranost od Zapada neposredno nakon "Tiananmena", uvjetovali su relativno brzo približavanje koje je označeno uspješnim posjetom ruskog predsjednika Kini potkraj 1992. godine. Ovaj posjet podigao je bilateralne odnose na razinu "dobrosusjedskih odnosa i odnosa uzajamno korisne suradnje", dok se tijekom posjeta kineskog predsjednika Jiang Zemina Rusiji u rujnu 1994. godine odnosi podižu na razinu "konstruktivnog partnerstva za 21. stoljeće". Od tada se odnosi neprestano poboljšavaju pa se, na primjer, često razmjenjuju izaslanstva na visokoj razini, pojačava razmjena vojnih tehnologija i visokih vojnih posjeta, uspostavlja sve šire uzajamno razumijevanje glede najvažnijih međunarodnih pitanja, a u najvećem dijelu je riješeno i sporno pitanje zajedničke granice, koje je vrlo neugodno opterećivalo uzajamne odnose u prošlosti.⁹ Zaoštavanje kinesko-američkih odnosa oko Tajvana pridonijelo je dodatnom strateškom približavanju te su se odnosi tijekom Jeljcinova posjeta Pekingu u travnju 1996. godine podigli na razinu "strateških odnosa suradnje orijentiranih prema 21. stoljeću na temelju jednakosti i uzajamnog povjerenja". Od tada se, prema kineskim ocjenama, odnosi razvijaju na zadovoljavajući način, s tim da se posebno ističe kako su tijekom Jiang Zeminova posjeta Rusiji u travnju 1997. godine dvije strane izdale deklaraciju o multipolarnom svijetu i osnivanju "međunarodnog poretka".¹⁰ Za Kinu sintagma "međunarodni poredak" predstavlja koncept kojim se želi

⁹ Longgeng, Zhao, "Sino-Russian Strategic Cooperativ Partnership: Heading for Road of Solidity"; *Contemporary International Relations*, br. 5/99., str. 10.

¹⁰ Jiangyong, Liu, "International Partnerships Facing Challenges"; *Contemporary International Relations*, br. 4/99., str.3.

suprotstaviti zapadnoj varijanti formule o “novom svjetskom poretku” koji za kinesko rukovodstvo podrazumijeva uređenje svijeta na temelju zapadnih, demokratskih vrijednosti. Iako se kod Rusije ne može govoriti o istom ideološkom obrascu, rusko otvoreno nezadovoljstvo zapadnim kritikama prilika na ovom području stvara u Rusiji odgovarajuću podlogu za zajedništvo kojim se i Kina i Rusija na međunarodnoj sceni nastoje oduprijeti pretjeranoj dominaciji SAD. U tom se svjetlu multipolarna konfiguracija svijeta, za kakvu se zalažu Rusija, Kina, pa donekle i Francuska, konceptualno suprotstavlja unipolarnoj konfiguraciji sa samo jednom svjetskom vodećom supersilom.

Osnovne karakteristike, kako se ističe, novog tipa odnosa između država, jesu te što kinesko-rusko partnerstvo ni u kom slučaju ne podrazumijeva savezništvo kakva su postojala tijekom i neposredno poslije Drugog svjetskog rata ili u vrijeme hladnog rata, te da ono ni u kojem slučaju nije usmjereno protiv trećih država. Na ovaj način se reafirmira osnovna Dengova linija o nezavisnoj vanjskoj politici koja se kreativno prilagođava kompliciranoj poslijehladnoratovskoj međunarodnoj konfiguraciji. Nakon smrti Deng Xiaopinga u veljači 1997. godine i uspješno provedene sukcesije vlasti, Jiang Zemin u potpunosti preuzima rukovodeću ulogu u formuliranju kineske vanjske politike, a rezultat je tzv. politika velike sile, taktički provedena stvaranjem odnosa partnerstva s najvažnijim državama svijeta: Rusijom, SAD-om, EU i Japanom. Međutim, dok s Japanom, zbog velikih povijesnih opterećenja, ali i suprotstavljenih sigurnosnih interesa, strateški partnerski odnosi nisu mogli biti uspostavljeni, kineska vanjska politika bila je osobito uspješna u stvaranju strateških partnerskih veza s državama EU, s tim da poboljšani kinesko-američki odnosi tijekom 1997. i 1998. godine ubrzo opet zapadaju u tešku krizu.

Vodeći se ponajprije gospodarskim interesima, EU je već tijekom 1990. godine ukinula neke od sankcija donesene odmah nakon “tienanmenškog incidenta”, a španjolski ministar vanjskih poslova (F. Fernandez-Ordonez) bio je prvi viši zapadnoeuropski dužnosnik koji je posjetio Kinu u studenom 1990. godine. Njega je slijedio talijanski premijer (G. Andreotti) u jesen 1991. godine, a posebno je važan bio posjet njemačkog kancelara Kohla u studenom 1993. godine. U približavanju Kine i EU zapaženu ulogu je upravo odigrala Njemačka koja je, pomalo oprezna prema nepredvidljivim prilikama u Rusiji, dobre odnose s Kinom postavila u središte svoje azijske politike. Kohlov posjet pokazao je kako je Kina u stanju honorirati političko prijateljstvo te je tom prigodom potpisano oko 20 trgovačkih sporazuma u vrijednosti od 2,8 milijardi US dolara.¹¹ Vodeći aktivnu politiku približavanja Kini, Njemačka je u tom smjeru poticala i druge države EU, koja – u vrijeme njemačkog predsjedavanja EU – 1994. godine prihvaća novu strategiju prema Aziji, posljedica koje je donošenje dokumenta Komisije EU “Dugoročna politika za kinesko-EU odnose” u srpnju 1995. godine. Te je godine u studenom kancelar Kohl po četvrti put posjetio Kinu, a posjet će biti zapamćen po, u Njemačkoj javnosti tada žestoko napadanom, obilasku vojne kasarne, čime je započeo proces skorog ukidanja i vojnih sankcija EU. Prema službenoj kineskoj ocjeni bilateralnih odnosa, oni su znatno pokvareni kad je njemački Parlament u lipnju 1996. godine donio

¹¹ Zhongping, Feng, “Fifty Years of China-Western Europe Relations”; *Contemporary International Relations*, br. 10/99., str. 25.

rezoluciju kojom se Kina osuđuje zbog kršenja ljudskih i nacionalnih prava na Tibetu.¹² Međutim, treba se podsjetiti kako, na novoj ljestvici vanjskopolitičkih prioriteta u to vrijeme, stvaranje partnerstva s velikim silama, među koje na prvo mjesto dolaze stalne članice Vijeća sigurnosti UN, važnost Njemačke prirodno prestaje pa se onda ne treba čuditi kad se u službenim ocjenama njemačke zasluge za probijanje sankcija gotovo potpuno zaboravljaju.¹³ Novi prioritet je uspostava bliskih veza s Francuskom s kojom se tijekom posjeta predsjednika Chiraca u drugoj polovici 1997. godine uspostavljaju odnosi “sveobuhvatnog partnerstva”, a nakon predaje suvereniteta britanske kolonije Hong Kong matici u srpnju 1997. godine, oko čega je bilo pojačanih tenzija između Pekinga i konzervativne vlade u Velikoj Britaniji, i dolaska na vlast Blairovih laburista, uspostavljaju se i partnerski odnosi s Velikom Britanijom. Posljedično se i EU-kineski odnosi podižu na višu razinu te se tijekom prvog EU-kineskog *summita* u Londonu u travnju 1998. godine izdaje zajedničko priopćenje kojim se izražava nada u izgradnju “dugoročnog, stabilnog i konstruktivnog partnerstva za 21. stoljeće”, najavljeno je, također, da EU neće više smatrati Kinu kao državu s “netržišnom” ekonomijom, a dogovoreno je da se susreti na vrhu između EU i Kine održavaju jedanput godišnje.¹⁴

Nakon dosezanja vrlo niske točke u vrijeme “tajvanske krize”, te uspješnog razvitka partnerskih odnosa s drugim državama, kinesko rukovodstvo na čelu s Jiang Zeminom odlučuje da se i kinesko-američki odnosi podignu na razinu strateškog partnerstva. Kako i u Clintonovoj administraciji postupno prevladava ideja o potrebi uključivanja (*engagement*) Kine, za razliku od vrlo jake struje u Kongresu, koja Kinu doživljava kao prijetnju te se zalaže za njezino okruženje (*containment*), NR Kinu najprije u proljeće 1997. godine posjećuje potpredsjednik SAD Al Gore, da bi u listopadu iste godine u državnom posjetu SAD-u boravio predsjednik Jiang Zemin. To je bio prvi kineski predsjednički posjet nakon 12 godina, a opće pozitivno ozračje oslikava, na primjer, urednički komentar jednoga službenog časopisa kako “usprkos postojećim razlikama i usprkos vrlo promjenjivim međunarodnim prilikama, postoje široki i važni zajednički interesi između Kine i SAD, gdje se onda kinesko-američki odnosi pokazuju kao jedni od najvažnijih bilateralnih odnosa na svijetu”.¹⁵ Susret na vrhu potvrdio je zajedničku želju za bližom razmjenom i suradnjom na području gospodarstva, trgovine, energije, znanosti i tehnologije, kulture, obrazovanja, kao i vojne suradnje, a pridonio je i konsenzusu o potrebi prestanka proliferacije oružja za masovno uništavanje, što je inače uvijek bio jedan od najvažnijih zahtjeva Washingtona Kini, za koju se tvrdi da na ovom osjetljivom polju opskrbljuje režime na Bliskom istoku, u Iranu i Pakistanu. Ovakav zaokret u kinesko-američkim odnosima i ovaj put treba pripisati kreativnom pokušaju primjene Dengovih načela kineske vanjske politike, gdje dobri strateški odnosi sa SAD-om omogućuju Kini ubrzani gospodarski razvitak uz pomoć zapadnog kapitala i tehnologije, ali i uspješno rješavanje strateško-sigurnosnih problema u azijskoj regiji, gdje su

¹² Bilateralni kinesko-njemački odnosi na službenoj web stranici kineskog Ministarstva vanjskih poslova, <http://www.fmprc.gov.cn>

¹³ Jiaxuan, Tang, *ibidem supra*, *Foreign Affairs Journal*, br. 53/99., str. 27.

¹⁴ Zhongping, Feng, “Fifty Years of China-Western Europe Relations”, *Contemporary International Relations*, br. 10/99., str. 25.

¹⁵ Dai, David “Historic Visit Promotes Relations”, *Beijing Review*, br. 42/1997., str. 4.

američki strateški interesi vrlo snažno prisutni. U Dengovom razumijevanju svjetskih odnosa uvijek je bilo prisutno stanovito nepovjerenje, naslijeđeno od vremena Sovjetskog Saveza, u sjevernog susjeda koji pod određenim geopolitičkim uvjetima može predstavljati potencijalnu opasnost za kinesku neposrednu sigurnost, kao i biti konkurent kineskim interesima u Aziji. Isto tako, Rusija, opterećena svojim unutrašnjim problemima, nikako ne može biti strateški gospodarski partner, što potvrđuju podaci od samo 7 milijardi US dolara godišnje trgovinske razmjene u posljednje vrijeme, dok trgovinska razmjena s državama EU u 1998. godini prema kineskoj statistici iznosi ukupno 48,8 milijardi US dolara, a sa SAD za 1999. godinu 61,5 milijardi US dolara.¹⁶ Uspješni Jiang Zeminov posjet Washingtonu pripremio je teren za uzvratni posjet predsjednika Clintona Kini u srpnju 1998. godine, koji će ostati zapamćen po Clintonovoj usmenoj koncesiji NR Kini glede tajvanskog pitanja. Clinton je u jednoj radijskoj emisiji u Šangaju izjavio da SAD neće podržavati tajvansku neovisnost, ni “dvije Kine” ili “jednu Kinu, jedan Tajvan” situaciju, kao niti pristup Tajvana međunarodnim organizacijama za čije članstvo je državnost preduvjet (tzv. *tri ne* politika prema Tajvanu). Međutim, Clintonova politika “aktivnog uključivanja” Kine doživljava sve širu kritiku u SAD, a pojačano antikinesko raspoloženje stvara preduvjete za naglo pogoršanje odnosa tijekom 1999. godine.

NATO-ova intervencija na Kosovu i njezin utjecaj na vanjskopolitičke prioritete

Tijekom 1999. godine zbililo se nekoliko važnih događaja koji će utjecati na kineske općepolitičke i gospodarske prilike u predstojećem razdoblju. Azijska financijska kriza, koja je započela polovicom 1997. godine, još snažno djeluje na kinesko gospodarstvo koje tijekom 1998. i 1999. godine bilježi sporiji rast. Istovremeno i gospodarske reforme Dengovog stila dosežu svoje krajnje domete te radikalnije promjene postaju sve nužnije. Iako je XV. kongres Komunističke partije Kine u jesen 1997. godine odobrio radikalnije promjene u tretiranju vlasničkih odnosa te stvaranju dioničarske strukture državnih kompanija, rukovodstvo pod prijetnjom društvene nestabilnosti ne započinje njihovu provedbu. U stvari, tijekom cijeloga proteklog desetljeća, kad se moraju odlučiti između razvoja i reformi i društvene stabilnosti, kineski lideri na čelu s Jiang Zeminom uvijek prioritet daju društvenoj stabilnosti. To se moglo razumjeti u 1999. godini u kojoj se 1. listopada obilježavala 50. godišnjica osnutka Narodne Republike Kine te kineske vlasti nisu smjele dozvoliti nikakve nemire koji bi u tako simbolično važnom trenutku mogli dovesti u pitanje njihov legitimitet. U sličnu kategoriju važnosti spada i povratak bivše portugalske kolonije Makao pod suverenitet matice 19. prosinca 1999. godine. Sam je događaj pridonio kod kineskog rukovodstva osjećaju urgentnosti da se u dogledno vrijeme izvrši i ujedinjenje s Tajvanom, jedinim još nesjedinjenim dijelom kineske države, čime bi se proces zaokruženja nacionalnog suvereniteta dovršio. Na međunarodnom, pak, planu 1999. godina je povodom NATO-intervencije na Kosovu zabilježila još jednu veliku krizu u kinesko-američkim odnosima, koja će značajno odrediti kineske buduće odnose na svjetskoj političkoj sceni.

¹⁶ *China Daily* od 21. siječnja 2000.

Tijekom cijele 1998. godine, i unatoč Clintonovom posjetu Kini, primjećuju se ozbiljni elementi pogoršanja kinesko-američkih odnosa na četiri već tradicionalno ključna područja konfrontacije: Tajvan, ljudska prava, trgovinski odnosi i sigurnost.¹⁷ Veliki deficit SAD u trgovini s Kinom, nezadovoljavajuća zaštita intelektualnog vlasništva na kineskom tržištu, kao i njegova zatvorenost, izvor su dobrog dijela nezadovoljstva koji se tijekom 1998. godine odražavao na vrlo malom napretku u procesu kineskog pristupanja Svjetskoj trgovinskoj organizaciji. Ljudska prava su, usprkos odustanku SAD od sponzoriranja antikineske rezolucije pred Komisijom UN za ljudska prava u Ženevi početkom 1999. godine, uvijek pogodno tlo za američki kritičizam, a problem je posebno neugodan u kontekstu kineske percepcije da SAD kroz kritiku prakse ljudskih prava u biti uvijek žele nametati svoj sustav vrijednosti, što implicira nužnost rušenja kineskih komunističkih vlasti. Međutim, stvari se najviše kompliciraju na području regionalne sigurnosti, gdje se opet problem Tajvana potvrđuje kao ključno pitanje bilateralnih kinesko-američkih odnosa. Približavanje Kine i Rusije u poslijehladnoratovskom periodu prirodno je pridonijelo i dinamiziranju staroga američko-japanskog strateškog savezništva. Američki utjecaj u regiji usredotočuje se od 1996. godine na moderniziranje obrambenog sporazuma s Japanom te uspostavu sustava proturaketne obrane (TMD od *Theater Missile Defence*) kojim bi se štitilo preostala prisutnost američkih trupa u Aziji, ponajprije u Japanu i Južnoj Koreji. Objema inicijativama Kina se žestoko suprotstavlja, osjećajući da se u stvari radi o strateškom okruženju same Kine, a pogotovo što se, u nedostatku jasnog definiranja područja primjene novoga obrambenog koncepta od strane SAD i Japana, ispravno pretpostavlja da je zaštita Tajvana sastavni dio nove američke strategije. Novi američko-japanski vojni sporazum predviđa aktivnu japansku podršku – makar još uvijek samo logističkog tipa, jer japanski Ustav zabranjuje ofenzivna vojna djelovanja – američkim akcijama u Aziji u “područjima u okruženju”, s time da se ta područja definiraju u sigurnosnom, a ne u geografskom smislu. No, kako ni japanski ni američki dužnosnici nikada izričito ne spominju obuhvaća li se i Tajvan pojmom “područja u okruženju”, kinesko nezadovoljstvo je vrlo veliko. Nakon sjevernokorejskog lansiranja dalekometne rakete preko Japana u kolovozu 1998. godine, japansko-američki novi obrambeni sporazum je prošao ubrzanu proceduru ratifikacije, a Japan je odlučio znatna sredstva staviti na raspolaganje za istraživanja na ustroju američkog obrambenog TMD sustava.

Približavanje istočnoeuropskih država NATO-savezu Kina je početkom devedesetih primala s razumijevanjem. Uostalom, radi se o području od manje strateške važnosti za samu Kinu. S vremenom se stav o tom pitanju sveo na načelnu podršku Rusiji u njezinom opiranju širenju NATO-a na istok. Međutim, kada je NATO vojno intervenirao na “teritoriju suverene države bez UN autorizacije, kršeći norme međunarodnog prava”, i to pod pretekstom “humanitarne intervencije”, kinesko rukovodstvo je bilo alarmirano potencijalnim implikacijama takve intervencije na sigurnost same Kine. Koncept da ljudska prava u određenim situacijama vrijednosno nadilaze načelo suvereniteta države, sukobljava se s najdubljim načelima na kojima počiva kineska, kako unutarnja tako i vanjska politika.

¹⁷ Kuisong, Ding – Xinchun, Niu, “Sino-US Relations: A Bumpy Path of Exploring Cooperation”, *Contemporary International Relations*, br. 1/99., str. 10.

Uz žestoke kritike upućene na račun SAD kao glavnog pokretača NATO-ove akcije, u prvo vrijeme je zadržan pragmatičan vanjskopolitički stav te se, planirani posjet premijera Zhu Rongjija Washingtonu za travanj, ipak realizirao. Što više, premijer Zhu je ponudio američkoj strani velike trgovinske koncesije, ne bi li osigurao što brži pristup Kine Svjetskoj trgovinskoj organizaciji. Zbog vrlo velikog antikineskog raspoloženja u američkom Kongresu, koji je veliku energiju upravo u to vrijeme posvećivao ispitivanju optužbi da je Kina posljednjih desetak godina krala vojne tajne o tehnologiji za izradu manjih atomskih bojnih glava, predsjednik Clinton nije bio u prilici prihvatiti ponudene, za američke interese vrlo povoljne trgovinske ustupke. Kada je, međutim, bombardirano Kinesko veleposlanstvo u Beogradu 8. svibnja, kinesko-američki odnosi po treći put u posljednjih deset godina padaju na vrlo nisku točku. Kineska strana prekida sve vojne kontakte i istupa iz dogovora o neprofilaciji oružja za masovno uništavanje, a retorika u službenim medijima poprima razmjere prave antiameričke histerije, označavajući NATO kao “*notorious armed-and-terrifying organization*” i optužujući SAD za “*hegemonizam, politiku sile i politiku brodova topovnjača* (što priziva povijesne analogije na način kako su engleski kolonizatori ulazili na kineski teritorij)”.¹⁸ Odmah nakon bombardiranja u Pekingu se organiziraju studentske demonstracije koje, uz najsnažnije nacionalističke sentimente, prerastaju u stvarne napade na Američko veleposlanstvo. Iako postoje indicije da su demonstracije organizirale sveučilišne vlasti, antiameričko raspoloženje studenata i kineskih građana uopće bilo je izvorno. Ovom prigodom se još jednom pokazalo kako je nacionalizam vrlo moguća opcija kao ideološka podloga legitimitetu kineskih vlasti. Postupno smirivanje situacije nakon nekoliko dana pokazalo je, međutim, da kinesko rukovodstvo snažna iskazivanja nacionalističkih sentimentata masa još uvijek može uspješno kontrolirati. No, puno veći problem, na koji je ova kriza ukazala, bila je činjenica da se podijelilo najviše kinesko rukovodstvo. I dok je konzervativno krilo zagovaralo tvrdo sukobljavanje sa SAD te napuštanje daljnjih pregovora o pristupu Svjetskoj trgovinskoj organizaciji, postavljajući se kao reprezentant onih društvenih slojeva koji bi puno izgubili kineskim širim otvaranjem prema svjetskom tržištu, umjerenija struja na čelu s premijerom Zhu Rongjijem upravo je u kineskom pristupu Svjetskoj trgovinskoj organizaciji vidjela priliku za daljnje radikalnije gospodarske reforme te se nastavila zalagati za usvajanje umjerenijeg i pragmatičnijeg stava prema SAD-u. U nekoliko sljedećih mjeseci predsjednik Jiang Zemin uspio je, u pravoj “dengovskoj” maniri, pomiriti sukobljene frakcije, rezultat čega je, nakon *summita* s predsjednikom Clintonom na marginama susreta na vrhu država APEC-a u Novom Zelandu u jesen 1999. godine, ponovno postupno normaliziranje odnosa sa SAD. Sredinom studenog potpisan je kinesko-američki trgovinski sporazum kojim se Kini otvara put za pristup Svjetskoj trgovinskoj organizaciji, a pred kraj godine se obnavljaju i visoki vojni kontakti.

NATO-ova intervencija na Kosovu pridonijela je još jednom pomicanju kineskih strateških pozicija sukladno novonastalim globalnim prilikama. Prema kineskim stručnjacima za međunarodne odnose, nastupilo je vrijeme djelovanja dvaju uzajamno suprotstavljenih trendova koji će u sljedećih deset godina utjecati na međunarodnu konfiguraciju strateških odnosa: trend prema izgradnji partnerskih odnosa između velikih sila s ciljem stvaranja multipolarne svjetske konfiguracije, i trend globalizacije NATO-ove

¹⁸ *Beijing Review*, br.21 od 24. svibnja 1999., str. 5.

regionalne vojne strukture i regionalizacije bilateralnog američko-japanskog sigurnosnog aranžmana, kao dvaju instrumenata američke dominacije i stvaranja unipolarne međunarodne konfiguracije.¹⁹ U oba slučaja Kina vidi izravnu vlastitu sigurnosnu ugroženost, jer se NATO-ovim širenjem na istok, i dalje prema Središnjoj Aziji, SAD opasno približavaju kineskim istočnim granicama, dok je nova vojna američka strategija u Aziji direktno pozicionirana da spriječi ujedinjenje matice s Tajvanom. Doda li se još mogućnost intervencije mimo odobrenja Vijeća sigurnosti UN, i to zbog humanitarnih razloga, kineski strahovi postaju posebno naglašeni. Tim više što je i rat u Iraku, kao i rat u Jugoslaviji, jasno pokazao svekoliku američku vojno-tehnološku superiornost, pa kineski stratezi polako počinju vjerovati kako bi SAD mogle istovremeno sudjelovati u dva regionalna konflikta.

Uzmu li se u obzir navedena vanjskopolitička ishodišta, razumljiva je i kineska bezrezervna podrška SR Jugoslaviji, a strateška važnost suprotstavljanja SAD-u na svjetskoj sceni očigledno predstavlja prioritetnu zadaću kineske vanjske politike i u regiji do koje se kineski strateški interesi u većoj mjeri ipak ne protežu. Podrškom SRJ Kina je spremna čak i na određenu antagonizaciju u očima okolnih država, koje su sve podržale NATO-ovu intervenciju²⁰. Makedonsko priznanje Tajvana uoči NATO-ove intervencije samo je, između ostalog, na neki način unaprijed predviđena reakcija na kinesko opiranje američkoj dominaciji u regiji, a kinesko rukovodstvo je ionako uvjerenom da su SAD znatno pridonijele odluci makedonske vlade. Isto tako podrška SRJ je poprilično zahladila albansko-kineske odnose, dok se oni iz istog razloga s BIH nisu ni ranije posebno zatopili. Posljedica je ovakvog stava kinesko definitivno napuštanje proklamirane politike balansa između SRJ i Hrvatske, kao dviju najvažnijih država nastalih na prostoru bivše SFRJ, što je kasnije potvrdio posjet ministra vanjskih poslova SRJ Živadina Jovanovića Kini potkraj prosinca 1999. godine i kada je kineska vlada, prema jugoslavenkim oporbenim izvorima, dala SRJ pomoć u vrijednosti od 300 milijuna US dolara. Oslanjajući se na bliskost s Miloševićevim antiameričkim režimom u SRJ, koju tomu usprkos kinesko partijsko glasilo *Ren Min Ri Bao* nedavno uspoređuje s balkanskom Kolumbijom²¹, Kina je spremna ne samo podržati režim već mu i produžiti vijek trajanja ne bi li se što bolje pozicionirala kao nezaobilazni faktor u rješavanju kriznih svjetskih pitanja, dakako imajući uvijek poziciju SAD u prioritetnom fokusu. Ne treba isto tako zanemariti ni praktičnu stranu kineske pomoći Jugoslaviji, koja će se u jednom trenutku naći u središtu napora na njezinoj obnovi, u čemu će onda participirati i kineski kapital. Ovakav kineski odnos prema regiji kao da je anticipirao ishod parlamentarnih i predsjedničkih izbora u Hrvatskoj, koji su afirmirali iskreno strateško opredjeljenje Hr-

¹⁹ Jiangyong, Liu, "International Partnerships Facing Challenges", *Contemporary International Relations*, br. 4/99., str. 1 i v. Chen Yongcheng, "Why the US Reshapes the Two Military Alliances", *Foreign Affairs Journal*, br. 53/99., str. 79.

²⁰ Razlike o ocjeni NATO-ove intervencije posebno su došle do izražaja tijekom diskusije na predavanju direktora Instituta za međunarodne odnose, dr. Mladena Staničića, s djelatnicima kineskog Instituta za suvremene međunarodne odnose tijekom uzvratnog posjeta dr. Staničića Kini u studenom 1999. godine, s tim da je potrebno istaknuti kako su znanstvene institucije afilirane različitim državnim organima pa u pravilu iznose službena stajališta kineske vlade.

²¹ *Ren Min Ri Bao* od 18. siječnja 1999.

vatske za euroatlantske integracije te realno usmjerile Hrvatsku u smjeru suprotnom od onoga u kojem je kineski balansirani pristup uopće bio moguć. A to je bio smjer post-titoistički orijentirane hrvatske vanjske politike predsjednika Tuđmana koja je u Rusiji i Kini tražila protutežu pritiscima sa Zapada i koja je u biti bila u neskladu s realnom geopolitičkom pozicijom Hrvatske i njezinim vitalnim nacionalnim interesima, tj. potpunom uključivanju u zapadne sigurnosno-političke okvire.

Zaključak: Hrvatsko-kineski odnosi – odnosi “potencijalnog partnerstva”

Svaka analiza vanjskopolitičkih odnosa u sebi nužno sadržava potrebu za predviđanjem smjera njihova razvoja. To je posebno uzbudljiv pothvat u slučaju Kine, koja zbog svojih kulturnih, civilizacijskih, povijesnih i jezičnih specifičnosti, promatračima na svakom području predstavlja vrlo teško predvidljiv predmet izučavanja. Detaljno analizirajući kinesku vanjsku politiku devedesetih godina, mogli smo primijetiti njezine velike oscilacije između, na primjer, izolacionističke, antizapadne faze neposredno poslije tienamenškog incidenta s diplomatskim oslanjanjem na državu u razvoju, preko oprezne vanjske politike probijanja izolacije i suradnje sa SAD-om u početku devedesetih godina, do uspješno vođene politike “velike sile” i stvaranja kreativnih partnerskih odnosa na međunarodnoj sceni u drugoj polovici devedesetih, pa sve do histerične antiameričke politike u situacijama doživljene ugroženosti nacionalnog suvereniteta, kao u slučaju tajvanske krize 1996. godine i bombardiranja Kineskog veleposlanstva u Beogradu 1999. godine. Ako se poslužimo teorijom o vanjskopolitičkim linijama s početka ovog rada, moglo bi se zaključiti kako se kineska vanjska politika nalazi u razdoblju izrazite tranzicije, koja na odgovarajući način prati tranzicijsko stanje kineskog društva koje još uvijek očekuju radikalne gospodarske transformacije, kao i korespondirajuće promjene u sferi politike i ideologije. Upitni legitimitet komunističke ideje otvara prostor nepredvidivim reakcijama kineskog rukovodstva, gdje je upotreba radikalne nacionalističke ideologije realna opcija, kao što su uostalom to pokazala iskustva nekih drugih država u tranziciji. U današnjoj Kini problem je usko povezan s uspostavom nacionalnog identiteta, kojeg je i vanjska politika samo jedna komponenta, i s kojim se kinesko društvo suočava cijelo proteklo stoljeće, a radi se o vrlo kompliciranom procesu modernizacije iz civilizacijski i kulturno određenog prostora u modernu nacionalnu državu.²²

Iako se tijekom devedestih godina ne može uočiti jedna osnovna i jedinstvena vanjskopolitička linija, ipak se može primijetiti da vanjskopolitička strategija počiva na snažnim temeljima Dengove nezavisne vanjske politike iz osamdesetih godina, koja, uzimajući gospodarski razvitak kao osnovni kriterij, služi kao kreativni korektiv neprestanim prilagodabama vrlo kompliciranim poslijehladnoratovskim strateško-sigurnosnim prilikama, a to onda donekle olakšava i predviđanje budućih kretanja. Tako smo mogli vidjeti kako se eskalacija neprijateljstava sa SAD-om nikada nije dozvolila, a jednako se nije ulazilo niti u usko i bezrezervno savezništvo s Rusijom. Čak prevladava stav među stranim promatračima da i Rusija i Kina koriste kartu svoga strateškog partner-

²² Vidi detaljnije u Baković, Zorana, “Išoč podobo v zrcalu”, feljtonu koji je povodom 50-e obljetnice osnivanja NR Kine u 25 nastavaka objavljen u ljubljanskom *Delu* tijekom mjeseca listopada 1999. godine.

stava ne bi li ishodile određene koncesije od SAD-a u odnosima u kojima leže stvarni razvojni i strateško-sigurnosni prioriteti obiju država. To se može primijetiti i iz stano-vite rezerve koju za sada imaju kineski poznavatelji ruskih prilika glede političke ori-jentacije Vladimira Putina, najvjerojatnijeg novog predsjednika Rusije. Smatra se, do-duše, da će Putin nastaviti provoditi Jeljcinovu vanjsku politiku te da nestabilne unutar-nje prilike u Rusiji neće u sljedećih desetak godina moći dovesti do većih strateških promjena u ruskoj vanjskopolitičkoj orijentaciji. Kako se i u Kini srednjoročno ne oče-kuju dramatične promjene unutarnjih prilika, kinesko-rusko strateško partnerstvo ima sve uvjete za daljnji razvitak.

Najveći će test kineska vanjska politika u budućnosti morati prolaziti u odnosima sa SAD-om, koji zbog svoje uzajamne strateške isprepletenosti u dalekoistočnoj regiji predstavljaju stalnu potencijalnu prijetnju regionalnoj stabilnosti. Posebno je nezgodno što će 2000. godina proteći u američkim predsjedničkim izborima, kad je vrlo teško očekivati jasne američke vanjskopolitičke poruke. U ovom trenutku se može prepoznati određena orijentacija koja polazi od sve popularnijeg stava među američkim političkim znanstvenicima da se Kinu treba tretirati, sukladno njezinim gospodarsko-vojnim po-tencijalima, kao regionalnu silu, a ne kao globalnu prijetnju američkim nacionalnim in-teresima, te da takva percepcija može omogućiti racionalniju kinesku politiku SAD-a.²³ U interakciji dvaju pokretačkih polova američke vanjske politike, Kongresa i adminis-tracije, nedavno je odašlana sljedeća poruka: Kina se može razvijati, što je sa stajališta američkih interesa poželjno, i stoga se nastoji omogućiti kineski pristup Svjetskoj trgo-vinskoj organizaciji, za što se uporno zalaže administracija, dok Zastupnički dom Kon-gresa, izglasavanjem 1. veljače 2000. godine Zakona o pojačanoj sigurnosti Tajvana, poručuje da se nikakva vojna intervencija na Tajvanu i remećenje postojeće regionalne sigurnosne ravnoteže neće tolerirati. Iako Zakon mora proći još i odobrenje u Senatu te iako postoji mogućnost predsjedničkog veta, poruka je jasna i kineski lideri će je morati ozbiljno uzeti u obzir. No, kako su pokazale devedesete godine, otvorena konfrontacija sa SAD-om ne vodi nikamo, pa se i u sljedećem razdoblju opet mogu očekivati ravno-mjerne oscilacije u kinesko-američkim odnosima. Kao ključni bilateralni odnosi za Kinu, kinesko-američki odnosi će posljedično utjecati na cijelu kinesku vanjsku politi-ku, kako bilateralnu tako i multilateralnu u Vijeću sigurnosti UN i drugim međunarod-nim forumima. Ovu poziciju treba posebno imati u vidu kod razumijevanja odnosa NR Kine prema SR Jugoslaviji.

Stavljajući budućnost hrvatsko-kineskih odnosa u kontekst opće kineske vanjske politike, potrebno je poći od analize kineskih geopolitičkih interesa u Europi. Kao što smo vidjeli, Kina je posebno zainteresirana za uspješno uspostavljanje strateških par-tnerskih odnosa s državama Europske unije. Uz stratešku gospodarsku važnost europ-skog kapitala i visokih tehnologija, Kina u budućnosti želi vidjeti samostalnu globalnu ulogu EU kao određenu protutežu sveprisutnoj dominaciji SAD-a. U tom kontekstu se određuje i politika prema istočnoeuropskim državama kao relativno manje važnom pro-storu za Kinu, prostoru između EU i Rusije. U već citiranom dokumentu kineskog mi-nistra vanjskih poslova, kojim se ocjenjuje kineska vanjska politika u proteklih pedeset godina, prostor bivše Jugoslavije spominje se samo u kontekstu NATO-ove intervencije

²³ Segal, Gerald, "Does China Matter?", *Foreign Affairs*, September/October 1999., str. 24-36.

na SRJ, a istočnoeuropskim se državama posvećuje jedan vrlo mali odlomak u dijelu koji se odnosi na suradnju s državama u razvoju tijekom devedesetih godina.²⁴ Slijede poglavlja posvećena suradnji s Rusijom, razvijenim državama, međunarodnim organizacijama i ujedinjenju matice zemlje, a smještanje država istočne Europe u blok sa zemljama u razvoju i susjednim državama samo zorno ukazuje na problem definiranja geopolitičke važnosti toga prostora. Kvalitet bilateralnih odnosa s bivšim socijalističkim državama istočne Europe tijekom protekle dekade doslovce se ocjenjuje: “*Pokazujući poštovanje za izbor naroda u ovoj regiji, Kina je uspostavila s njima međudržavne odnose novog tipa koji transcendiraju društvena uređenja, ideologiju i vrijednosti, a temelje se na pet načela miroljubive koegzistencije, te se suradnja s njima pojačava na svim područjima*”.²⁵ I dok odnosi Kine prema bivšim socijalističkim državama istočne Europe tijekom osamdesetih godina također nisu bili od velike gospodarske ili geopolitičke važnosti, njihov značaj je proizlazio iz ideološke, odnosno transnacionalne kvalitete uzajamnih veza, kao i iz mogućnosti razmjene iskustava u reformama društvenog uređenja.²⁶ Padom Berlinskog zida i relativno uspješnog perioda vanjskopolitičke prilagodbe početkom devedesetih godina, istočnoeuropske države dobivaju za Kinu potencijalnu stratešku važnost samo kao budući članovi EU. U tom kontekstu je potrebno redefiniirati i buduće hrvatsko-kineske odnose, vodeći računa o euroatlantskom strateškom opredjeljenju Hrvatske.

Promišljanje budućih odnosa između Hrvatske i Kine, razumljivo, mora početi od trenutno dostignute razine odnosa i uz pozitivno uvažavanje povijesnog naslijeda. Pritom ne mislimo samo na odnose iz devedesetih godina već i na odnose iz osamdesetih, kad je Hrvatska i u okviru bivše države uspostavila vrlo bogate gospodarske i kulturne veze s Kinom. Posebno je kulturna razmjena pridonosila boljem uzajamnom upoznavanju između dva geografski vrlo udaljena naroda, a kako je zorno pokazala prilično uspješna razmjena i tijekom devedesetih godina, postoje vrlo dobri temelji da se na području kulture i prosvjete (otvaranjem studija jezika, i sl.) uzajamno razumijevanje, kao osnova i uvijet za svekolike bilateralne odnose, i ubuduće produbi. U svakom slučaju, u ovom smjeru hrvatska vlada treba nastaviti ulagati dodatne napore. Glede nekih drugih ključnih elemenata buduće suradnje, nova vanjskopolitička situacija u Hrvatskoj će zahtijevati stanovite prilagodbe:

Tajvan i ljudska prava. Kao ključni uvjet za postojanje diplomatskih odnosa, politika “jedne Kine” ne može biti upitna. Uostalom, izuzev Makedonije i, zbog specifičnih okolnosti, Vatikana, nijedna europska država ne priznaje Tajvan, a posebno se ne može ni zamisliti da bi to mogla učiniti jedna članica EU. U tom kontekstu približavanje Hrvatske EU ni na koji način neće utjecati na promjenu hrvatskog stava o tajvanskom pitanju. Dakako, gospodarska suradnja s Tajvanom je poželjna, uz povećano vođenje računa da ona ni na koji način ne implicira političko približavanje. Glede ljudskih prava,

²⁴ Jiaxuan, Tang, “New China’s Diplomacy Over the Past Fifty Years”, u *Foreign Affairs Journal*, br. 53/99., str. 24.

²⁵ Jiaxuan, Tang, *ibidem*, str. 24.

²⁶ Yahuda, Michael B., “China and Europe: The Significance of a Secondary Relationship”, u knjizi Thomas W. Robinson/David Schambaugh ur. *Chinese Foreign Policy – Theory and Practice*, Oxford University Press, New York, 1994., str. 274.

međutim, situacija je potpuno drukčija. Približavanje Hrvatske EU zahtijevat će poštivanje vrlo strogih standarda na ovom području. O ljudskim pravima se uostalom vodi i EU-kineski dijalog, a treba očekivati da će dosadašnji dobri hrvatsko-kineski odnosi pridonijeti kineskom razumijevanju hrvatske pozicije i prilagođavanju odgovarajućih stajališta. Hrvatsku bi se vrlo brzo moglo zamisliti u sličnoj bilateralnoj situaciji nekih drugih istočnoeuropskih država, gdje je kineski stav definiran na sljedeći način: “*Iako različite države nepromjenljivo zadržavaju različite poglede o mnogim pitanjima, to ne treba biti razlog za opstrukciju razvitka bilateralnih odnosa.*”²⁷ I ovaj primjer pokazuje da se može očekivati pragmatično pristupanje kineske vanjske politike prema nastalim promjenama u Hrvatskoj.

Politički odnosi. Uspješno uređena prethodna pitanja Tajvana i ljudskih prava omogućit će nastavak do sada vrlo otvorenog političkog dijaloga. Nije potrebno detaljno elaborirati važnost dobrih odnosa s jednom od stalnih članica Vijeća sigurnosti, a pogotovo u slučaju Hrvatske kojoj još predstoji uređenje granica na području Prevlake. Stoga je suradnja u UN s NR Kinom jedan od prioriteta hrvatske diplomacije, kao što je to uostalom bilo i do sada, s tim da je potrebno biti svjestan kako je za uspješnu suradnju u UN potrebno poraditi na njezinom sadržajnom supstratu, tj. na definiranju realnih interesa i sadržaja izravnih bilateralnih odnosa. Time se, uz potrebu održavanja stabilnih političkih odnosa, otvara i potreba realne procjene potencijala za gospodarsku suradnju, jer se objektivno radi o jedinom području na kojem se, svim poteškoćama usprkos, može očekivati stvarni napredak.

Gospodarska suradnja. Polazeći od objektivnog položaja hrvatskog gospodarstva opterećenog tranzicijskim problemima, predlagali smo još u proljeće 1992. godine tzv. kopernikanski obrat u kinesko-hrvatskim gospodarskim odnosima, koji se sastojao u potrebi napuštanja kvaziplanskih vanjskotrgovinskih mehanizama i prelazak na tržišne oblike suradnje, s tim da bi u prvo vrijeme, zbog objektivnih poteškoća hrvatskih poduzeća, težište trebalo staviti na kineska ulaganja ili otvaranja konsignacijskih punktova u Hrvatskoj s potencijalom plasmana kineskih roba u okolne države, dok bi se hrvatski proizvodi, koristeći te kanale tek kasnije, pokušali plasirati na vrlo kompetitivnom kineskom tržištu. Međutim, zbog nesigurnih prilika u našoj regiji izostao je jači nastup kineskog kapitala u Hrvatskoj, makar se u posljednje vrijeme od strane kineske vlade najavljuje spremnost sudjelovanja u projektima obnove Hrvatske. Bilateralna gospodarska suradnja se, uz rijetke iznimke, svela na uvoz jeftinih kineskih roba široke potrošnje, posljedica čega je veliki hrvatski deficit. Tako je u 1999. godini u Hrvatsku uvezeno kineskih roba u vrijednosti od oko 70 milijuna US dolara, a izvezeno samo blizu 4 milijuna US dolara. Treba istaknuti da je u izvozu uglavnom zastupljen proizvodni program Plive, što samo potvrđuje notornu činjenicu kada na vrlo kompliciranom kineskom tržištu (*buyer's market*) može proći samo kvalitetan proizvod kompetitivne cijene, kao što je na primjer Plivin lijek Sumamed. Izloženi trend nije samo hrvatska posebnost, već slične trendove dijeli i većina drugih istočnoeuropskih ekonomija, što onda posljedično negativno djeluje na opću atmosferu bilateralnih odnosa. Da bi se to izbje-

²⁷ Jang Zemin u razgovoru s češkim premijerom Milošem Zemanom tijekom njegovog posjeta Pekingu; China Daily od 12. prosinca 1999. godine. Češku poziciju treba razumjeti u kontekstu jasnih i beskompromisnih stavova predsjednika Havela o važnosti ljudskih prava.

glo u hrvatsko-kineskim odnosima, potrebno je realno procijeniti objektivni potencijal za razvitak gospodarskih odnosa. Ako se potvrdi, a postoje brojne indicije, da zbog objektivnih razloga i u Kini i u Hrvatskoj u neposrednoj budućnosti neće biti odgovarajućeg napretka, potrebno je tomu prilagoditi i odgovarajuća očekivanja. Rješenje se, kao i na drugim područjima bilateralne suradnje, otvara kroz proces približavanja Hrvatske EU s kojom Kina ima posebno razvijene strateške gospodarske odnose. I do sada se moglo primijetiti da hrvatske tvrtke lakše plasiraju svoje proizvode na kinesko tržište posredstvom u Kini dobro etabliranih europskih kompanija, izbjegavajući na taj način vrlo visoke troškove uspostavljanja vlastite vanjskotrgovinske infrastrukture. Što se tiče kineskih ulaganja u Hrvatskoj, uspostavom povoljne klime za strane ulagače općenito otvorit će se prostor pod istim uvjetima i kineskom kapitalu koji se u posljednje vrijeme sve više ulaže u inozemstvu.

Zaključujući razmatranja o budućnosti hrvatsko-kineskih odnosa treba primijetiti kako jasna i iskrena europska orijentacija hrvatske vanjske politike otvara prostor za dodatno dinamiziranje bilateralnih odnosa s Kinom. Istovremeno se otvara i prostor za kreativno promišljanje njihova stvarnog i poželjnog sadržaja koji dugoročno treba pridonijeti uravnoteženom razvitku svestranih veza. Kao što je nedavno ocijenio jedan visoki kineski diplomat, hrvatsko-kineski odnosi ulaze u fazu "potencijalnog partnerstva", što je okvir u kojem će se odnosi nesmetano moći nastaviti razvijati u sljedećem razdoblju. Svojom aktivnom vanjskom politikom Hrvatska se mora i Kini nametnuti kao ozbiljan i stabilan partner u inače još prilično nestabilnoj regiji, za što postoje svi potrebni preduvjeti u dosad dosegnutoj razini bilateralnih odnosa te nesumnjivi dugoročni interesi. I s kineske se strane može očekivati prilagođavanje novonastalim prilikama, a isprva možda čak i stanovito smanjenje intenziteta vanjskopolitičkog djelovanja. Međutim, već učinjeni korak k napuštanju politike balansiranog pristupa Hrvatskoj i SRJ otvara mogućnost za konstruktivno angažiranje Kine u našoj regiji, gdje bi se onda podrška SRJ u kontekstu globalnog suprotstavljanja interesima SAD kompenzirala kroz pozitivan pristup Hrvatskoj u kontekstu kineske strateške i partnerske politike prema EU. Da bi se bilateralni odnosi postavili na ovu crtu, bit će potrebni dodatni zajednički napori dviju diplomacija u predstojećem razdoblju.

U veljači 2000. godine

Literatura

- Baković, Z., "Iščoč podobo v zrcalu", feljton koji je povodom 50. obljetnice osnivanja NR Kine u 25 nastavaka objavljen u ljubljanskom *Delu* tijekom mjeseca listopada 1999. godine
- China's Foreign Relations: A Chronology of Events (1949-1988)*, izd. Foreign Language Press, Beijing 1989.
- Dai, D., "Historic Visit Promotes Relations", *Beijing Review*, br. 42/1997., str. 4. *China Daily* od 21. siječnja 2000.
- Kuisong, Ding – Xinchun, Niu, "Sino-US Relations: A Bumpy Path of Exploring Cooperation"; *Contemporary International Relations*, br.1/99.
- Zhongping, Feng, "Fifty Years of China-Western Europe Relations"; *Contemporary International Relations*, br.10/99.
- Van Kemenade, W., *China, Hong Kong, Taiwan, Inc. – The Dynamics of a New Empire*, New York, 1997.
- Kim, S.S., "China and the Third World: In Search of a Peace and Development Line", u Kim ur., *China and the World: New Directions in Chinese Foreign Relations*, 2nd ed.; Boulder, Colo.: Westview, 1989.
- Liu, Jiangyong, "International Partnerships Facing Challenges", *Contemporary International Relations*, br. 4/99.
- Van Ness, P., "China as a Third World State: Foreign Policy and Official National Identity" u knjizi *China's Quest for National Identity*, Lowell Dittmer and Samuel S. Kim ur.; Cornell University Press, Ithaca and London, 1993.
- Segal, G., "Does China Matter?", *Foreign Affairs*, September/October, 1999.
- Tang, Jiakuan, "New China's Diplomacy Over The Past Fifty Years" u Series of Papers Marking the 50th Anniversary of the People's Republic of China; objavljeno u *Foreign Affairs Journal*, br. 53, rujan 1999., a može se naći na web stranici kineskog Ministarstva vanjskih poslova <<http://www.fmprc.gov.cn>>
- Tow, T. W., "China and International Strategic System", u knjizi *Chinese Foreign Policy: Theory and Practice*, Thomas W. Robinson/David Schabaugh ur.; Oxford University Press, 1994.
- Yahuda, M. B., "China and Europe: The Significance of a Secondary Relationship", u knjizi Thomas W. Robinson/David Schabaugh ur.; *Chinese Foreign Policy – Theory and Practice*, Oxford University Press, New York, 1994.
- Zhao, Longgeng, "Sino-Russian Strategic Cooperativ Partnership: Heading for Road of Solidity", *Contemporary International Relations*, br. 5/99.

Ozren Baković

CHINESE FOREIGN POLICY AND SINO-CROATIAN RELATIONS

Summary

The author analyzes recent Chinese foreign policy which was influenced by two events: the Tienanmen incident and the fall of the Berlin wall. China began to open up in the early 80s when it adopted the policy of reforms and openness. This kind of foreign policy went hand in hand with domestic economic reforms. The Tienanmen military crackdown on the democratic movement affected the domestic reforms as well as the foreign policy orientation of China whose goal was to overcome its isolationist tendencies. The author looks into the position of the Chinese foreign policy regarding SFR Yugoslavia and its successor states. He also provides an analysis of the place and role of the Republic of Croatia in Chinese foreign policy. The author concludes that the conditions for expanding the cooperation between the Republic of Croatia and the People's Republic of China are quite auspicious.